

УДК 37.03:37.016:81–028.31

О.В. Боряк
oksana_boriak@ukr.net

**СПЕЦИФІКА КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТУ МОВЛЕННЄВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ РОЗУМОВІЙ ВІДСТАЛОСТІ**

Відомості про автора: Боряк Оксана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. м.Суми, Україна. Email: oksana_boriak@ukr.net

Contact: Oksana Boryak, PhD, Profesor Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. Sumy, Ukraine. Email: oksana_boriak@ukr.net

Боряк О.В. Специфіка когнітивного компонента мовленнєвої діяльності при розумовій відсталості. В статті розглянута одна з актуальних проблем логопедії – прояви взаємодії інтелекту та мовних

здібностей в мовленнєвому розвитку дітей. Як відомо, взаємодія інтелектуального та мовного компонентів в структурі порушень мовленнєвого розвитку залишається складною та недостатньо вивченою проблемою. Ця проблема безпосередньо пов'язана з питаннями взаємодії когнітивних та мовних процесів в мовленнєвому онтогенезі, взаємодії мовленнєвого та психічного розвитку в цілому, впливу інтелекту на процес мовленнєвого розвитку дитини, а саме на формування мовних здібностей та мовної компетенції.

Мета статті – дослідити та визначити специфіку проявів взаємодії інтелекту та мовних здібностей в мовленнєвому розвитку дітей, обґрунтувати специфіку особливостей прояву взаємодії мислення та мовлення у дітей з розумовою відсталістю.

Автором висвітлено специфіку особливостей проявів взаємодії мислення та мовлення у дітей з дизонтогенезом розвитку – розумовою відсталістю. Було встановлено, що на початкових етапах розвитку дитини має місце автономність мовленнєвого та інтелектуального розвитку. Далі одним з регуляторів темпу та послідовності мовленнєвого розвитку є формування пізнавальних процесів. На думку науковців, семантика є первинним, провідним аспектом подальшого оволодіння мовленням, як при нормальному, так і при порушеному пізнавальному розвитку. Оволодіння закономірностями мови вимагає достатньо високого рівня сформованості процесів аналізу, синтезу, узагальнення, диференціації, що при розумовій відсталості набуває ознаки порушеного, недостатнього рівня розвитку.

Другим аспектом проблеми взаємодії в розвитку інтелекту та мовленнєвої діяльності є вплив порушень мовлення на формування пізнавальної діяльності, особливо мислення, іншими словами – вплив мовленнєвого порушення на формування інтелектуальної сфери.

Ключові слова: когнітивний підхід, когнітивні структури, мислення, мовлення, інтелект, мовні здібності, мовленнєві навички, дизонтогенез, розумові відсталість, мовленнєва діяльність, порушення мовлення.

Боряк О.В. Специфика когнитивного компонента речевой деятельности при умственной отсталости. Стаття посвящена одной из актуальных проблем логопедии – взаимоотношениям интеллекта и языковой способности в речевом развитии детей. Как известно, взаимодействие интеллектуального и речевого компонентов в структуре нарушений речевого развития остается сложной и недостаточно изученной проблемой. Эта проблема непосредственно связана с вопросами взаимодействия когнитивных и языковых процессов в речевом онтогенезе, взаимодействия речевого и психического развития в целом, влияния интеллекта на процесс речевого развития ребенка, а

именно на формирование речевых способностей и языковой компетенции.

Цель статьи – исследовать и определить специфику проявлений взаимодействия интеллекта и речевых способностей в речевом развитии детей, обосновать специфику особенностей проявления взаимодействия мышления и речи у детей с умственной отсталостью.

Автором показана специфика особенностей проявлений взаимодействия мышления и речи у детей с дизонтогенез развития – умственной отсталостью. Было установлено, что на начальных этапах развития ребенка имеет место автономность речевого и интеллектуального развития. Далее одним из регуляторов темпа и последовательности речевого развития является формирование познавательных процессов. По мнению ученых, семантика является первичным, ведущим аспектом дальнейшего овладения речью, как при нормальном, так и при нарушенном познавательном развитии. Овладение закономерностями языка требует достаточно высокого уровня сформированности процессов анализа, синтеза, обобщения, дифференциации, что при умственной отсталости приобретает признаки нарушенного, недостаточного уровня развития.

Вторым аспектом проблемы взаимодействия в развитии интеллекта и речевой деятельности выступает влияние нарушений речи на формирование познавательной деятельности, особенно мышления, другими словами – влияние речевого нарушения на формирование интеллектуальной сферы.

Ключевые слова: когнитивный подход, когнитивные структуры, мышление, речь, интеллект, языковая способность, дизонтогенез, умственная отсталость, речевая деятельность, нарушения речи.

Boryak O.V. The specificity of a cognitive component in the speech activity at mental retardation. The article describes one of the urgent problems of logopedics: an availability of intelligence and speech abilities correlation in children's speech development. It is known that the interaction of intellectual and verbal components in the structure of speech disorders development remains complex and insufficiently studied. This problem is directly related to the issues of interaction of cognitive and linguistic processes in the speech ontogenesis, interaction of speech and mental development in general, the intelligence influence on the process of the child speech development, namely, on the formation of speech abilities and language competence.

The purpose of this article is to investigate and determine the specificity of interaction between intelligence and speech abilities in children's speech development, to prove the specificity of the interaction between intellection and speech in children with mental retardation.

The author shows the specificity of particular qualities of interaction between intellection and speech in children with dizontogenesis development - mental retardation. It was established that in the initial stages of child development the autonomy of speech and intellectual development occurred. Further, cognitive processes formation is one of the regulators of the pace and sequence of speech development. According to scientists, the semantics is primary, leading aspect of further speech acquisition, both in normal and impaired cognitive development. Acquisition of language regularities requires a fairly high level of formation processes of analysis, synthesis, generalization, differentiation that at mental retardation acquires characteristics of impaired, insufficient level of development.

The influence of speech disorders on the formation of cognitive activity, especially intellection, in other words - the influence of speech disorders on the formation of intellectual sphere serves as the second aspect of the interaction problem in the development of intelligence and speech activity.

Key words: cognitive approach, cognitive structures, intellection, speech, intelligence, language ability, dizontogenesis, mental retardation, speech activity, speech disorders.

Постановка проблеми. Взаємодія інтелектуального та мовного компонентів в структурі порушень мовленнєвого розвитку залишається складною та недостатньо вивченою проблемою. Ця проблема безпосередньо пов'язана з питаннями взаємодії когнітивних та мовних процесів в мовленнєвому онтогенезі, взаємодії мовленнєвого та психічного розвитку в цілому, впливу інтелекту на процес мовленнєвого розвитку дитини, а саме на формування мовних здібностей та мовної компетенції.

Разом з тим, вирішення цієї проблеми дозволяє більш глибоко зрозуміти характер порушень мовленнєвого розвитку як у дітей з нормальним розвитком так і дітей з порушеннями, дає можливість визначити особливості інтелектуального розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Мовленнєвий розвиток дітей із порушеннями психічного та (або) фізичного розвитку (ППФР) сьогодні в Україні залишається однією з найбільш складних і недостатньо вирішених логопедичних проблем.

Найчисельнішу групу серед нозологій осіб з ППФР складають особи з порушеннями інтелектуального розвитку – розумовою відсталістю. Специфіка розумової відсталості в тому, що вона може виступати як самостійною групою порушень, яка має свою градацію, так і вторинним порушенням на тлі інших порушень розвитку: порушень слуху, зору, опорно-рухового апарату тощо.

До типових проблем навчання, виховання та розвитку розумово відсталих учнів відносять: порушення мовленнєвого спілкування, низький рівень соціально-побутової та комунікативної компетенції; соціальну інфантильність, порушення орієнтування в системі соціальних норм; недостатність контролю своїх емоційних станів; порушення поведінки, ускладнення в її довільній регуляції; неточні уявлення про соціальні ролі; обмежений особистісний досвід, труднощі в його використанні у незнайомих ситуаціях. Названі порушення розвитку призводять до різкого обмеження самостійності дитини; знання та навички, що формуються стають неточними, поверхневими, фрагментарними [2, с 31-37].

Порушення мовлення у розумово відсталих дітей (РВД) є дуже різноманітними та мають стійкий характер. Ці мовленнєві порушення негативно впливають на психічний розвиток розумово відсталої дитини, ефективність її навчання. Загальновизнаним у розумово відсталих дітей є недорозвиток їх пізнавальної діяльності (В.І. Бондар, Л.С. Виготський, О.В. Гаврилов, І.Г. Єременко, Л.В. Занков, Х.С. Замський, А.А. Корнієнко, О.М. Леонтєв, О.Р. Лурія, С.П. Миронова, М.М. Нудельман, А.Г. Обухівська, М.С. Певзнер, Б.І. Пінський, С.Я. Рубінштейн, В.М. Синьов, І.М. Соловйов, Н.М. Стадненко, В.В. Тищенко, Ж.І. Шиф, М.Г. Штівельман та ін.). Порушення мовлення ще більш поглиблюють цей недорозвиток.

Вивчення структури дефекту у розумово відсталих дітей набуває необхідності аналізу багатьох теорій та концепцій: про співвіднесення мислення та мовлення, про первинні та вторинні порушення, про спільні та специфічні закономірності в психічному розвитку, про рівневу структуру мовленнєвого процесу тощо.

Мета статті – дослідити та визначити специфіку проявів взаємодії інтелекту та мовних здібностей в мовленнєвому розвитку дітей; обґрунтувати специфіку особливостей прояву взаємодії мислення та мовлення у дітей з розумовою відсталістю.

Виклад основного матеріалу. Когнітивна наука як наука, вивчає ментальні процеси та результати цих процесів: знання, набуті людиною, мислення та ті ментальні процеси які з ним пов'язані.

У перекладі з англійської “cognition” позначає, перед усім, пізнання як процес досягнення знань так і його результат – саме знання. Когніція явище багатопланове, яке поєднує в собі як процес пізнання, набуття знань, досвіду, так і його результат. Частіш за все цей термін позначає пізнавальний процес або сукупність психічних (ментальних, мисленнєвих) процесів сприймання світу, спостереження за оточуючим, категоризацію, мислення, мовлення, що слугує обробці та переробці інформації [9, с. 102].

Одним із актуальних аспектів вивчення механізмів та стратегій процесу продукування мовлення є когнітивний підхід, в основі якого

покладене сучасне уявлення про взаємодію мислення та мовлення, мислення та мови [7, с. 61].

Когнітивний підхід виник на тлі таких дисциплін як кібернетика, психологія, психолінгвістика. Відповідно до когнітивного підходу мова розглядається як невід'ємна та органічна складова людського розуму, щільно взаємопов'язана з іншими когнітивними структурами та процесами: сприйманням, мисленням, увагою, пам'яттю та ін. [5, с. 213].

Когнітивні та мовні структури в мовленнєвому процесі функціонують у щільній взаємодії та переплетені і, на думку таких науковців як Л.С. Виготський, С.Ю. Конопляста, О.М. Корнєв, Р.І. Лалаєва, В.І. Лубовський, О.Р. Лурія, І.В. Мартиненко, В.М. Синьов, Є.Ф. Соботович, В.В. Тарасун, В.В. Тищенко, М.К. Шеремет та ін., мають спільні операційні механізми, які складають підґрунтя як мовленнєвої, так і когнітивної діяльності. Відповідно когнітивний підхід є актуальним під час аналізу як нормального так і порушеного мовленнєвого розвитку.

У процесі дослідження мовленнєвого розвитку та його порушень особливо актуальними є питання які стосуються когнітивної бази виникнення мовлення та впливу інтелектуального розвитку на формування мовленнєвої діяльності, питання взаємодії мовних на немовних компонентів у структурі мовленнєво-мисленнєвої діяльності, ролі інтелекту на різних етапах мовленнєвого розвитку при нормальному та порушеному онтогенезі.

Проблема взаємодії мовлення та мислення в онтогенезі та когнітивної основи розвитку мовлення набувають актуальності в роботах Л.С. Виготського [4, с. 15] та Ж. Піаже [10].

Вивчаючи розвиток мовлення та мислення в онтогенезі, Л.С. Виготський зазначав, що «розвиток мовлення та мислення здійснюються непаралельно та нерівномірно», що «мислення та мовлення мають генетично зовсім різні корені» [4, с. 76].

У процесі розвитку мовлення та мислення, за Л.С. Виготським, можна виділити домовленнєву фазу розвитку інтелекту та доінтелектуальну фазу розвитку мовлення. На ранньому етапі розвитку дитини прослідковуються різні витoki (корені) розвитку мислення та мовлення. З одного боку, ще до початку формування мовлення проявляються зачатки інтелектуальних реакцій. З іншого боку, спостерігаються доінтелектуальні зачатки мовлення (крик, гуління, лепет). Таким чином, до певного періоду лінії розвитку мислення та мовлення відбуваються нібито незалежно один від іншого [7, с. 62].

Проблема взаємодії мовлення та інтелекту підіймалася в концепції Ж. Піаже про стадії розвитку інтелекту [10]. Аналізуючи когнітивний базис розвитку мовлення, Ж. Піаже наголошував, що важливою передумовою виникнення мовлення є розвиток сенсомоторного інтелекту. На думку науковця, мислення передуює мові, оскільки мова

виступає одиничним випадком символічної функції, яка формується лише до певного періоду розвитку дитини. Таким чином, виникнення мовлення ґрунтується на певній когнітивній основі.

Одночасно, в теорії Л.С. Виготського когнітивна природа мовлення розглядається передусім у взаємодії мовлення і мислення, при цьому основний акцент робиться на значенні слова, що може розглядатися «як явище мовленнєве за своєю природою, як явище, що відноситься до галузі мислення .... Воно є мовлення і мислення одночасно, тому що воно є одиниця мовленнєвого мислення» [4, с. 15]

Рівень сформованості мовленнєвої діяльності має вплив на розвиток пізнавальних процесів.

Л.С. Виготський, В.І. Лубовський, О.Р. Лурія відзначають роль мовлення як знаряддя пізнання, засобу і способу формування думки, відзначаючи його гносеологічну (пізнавальну) функцію, і прослідковуючи залежності рівня розвитку інтелекту (мислення) в цілому від рівня розвитку мовлення [12, с. 14].

Таким чином, і розвиток інтелекту, і розвиток мовлення здійснюється спочатку на основі немовленнєвої діяльності, яка відбувається на тлі мовлення дорослих, на тлі взаємодії дитини з дорослим.

У процесі аналізу дитячого мовлення в нормі та в випадках патології важливо враховувати, що «мова засвоюється як інструмент для регуляції сумісної діяльності та сумісної уваги», що «на ранніх етапах мова, щоб бути засвоєною, повинна відбивати природу когнітивних процесів, продукт яких вона перетворює» [3, с. 22].

Формування мислення та інших пізнавальних процесів щільно пов'язано з розвитком мовних здібностей дитини. В сучасній психології та психолінгвістиці мовна здібність визначається по-різному: це потенційні психофізіологічні можливості засвоєння мовної знакової системи; здібність сприймати, розуміти та продукувати мовленнєве висловлювання; здібність до оволодіння мовною системою та її використання в процесі сприймання та продукування мовленнєвих висловлювань, мовна здібність розглядається як здібність до засвоєння та використання елементів та правил системи мови з метою узагальнення та пізнання. Ця система правил спочатку не усвідомлюється дитиною, але вона поводить себе так, нібито знає ці правила [11].

Мовні здібності покладені в основу мовленнєвої діяльності. На думку науковців мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований процес, опосередкований мовленнєвою системою і обумовлений ситуацією, процес прийняття і передачі повідомлень [8, с. 343]. Окрім цього мовленнєва діяльність не можлива без мовленнєвих вмінь які поступово перетворюються в мовленнєві навички.

Мовленнєві вміння – це мовленнєві дії, що реалізуються на основі мовних знань і способів діяльності під час вибору і поєднання мовленнєвих операцій залежно від мети, ситуації спілкування і співрозмовника, з яким відбувається комунікація.

Мовленнєві навички – це автоматизовані, відповідно до певної мовної норми, мовленнєві операції, які здійснюються несвідомо і слугують для вираження думок, намірів, переживань [1].

Дослідження В.В. Тищенко інтелектуального компоненту мовленнєвої діяльності (ІКМД) розумово відсталих дошкільників довели, що формування мовленнєвої навички може бути досягнуто двома шляхами: а) у процесі спонтанного мовленнєвого розвитку дитини або б) на основі виконання спеціальних вправ, спрямованих на відпрацювання тієї або іншої мовленнєвої дії. Перший засіб більш прийнятний для дітей з нормальним розвитком. Другий – більшою або меншою мірою застосовується при всіх формах порушень мовленнєвого розвитку. При цьому обов'язково враховується структура мовленнєвого дефекту, збережені ланки мовленнєвої діяльності, рівень мовленнєвого й інтелектуального розвитку дитини [13].

Останній з названих критеріїв особливо важливо враховувати при роботі з розумово відсталими дітьми (РВД). Пояснюється це тим, що формування мовленнєвої навички припускає сформованість у дитини психічних процесів, що зумовлюють запам'ятовування структури дії і її алгоритму (набір і послідовність окремих операцій), утримання складного багатоопераційного складу дій тощо.

Названі психічні процеси як найтісніше пов'язані з рівнем розвитку пам'яті (довготривалої і оперативної) та уваги. Природно, первинний дефект пізнавальної діяльності не може не вплинути на рівні сформованості названих психічних процесів, що і зумовлює порушення формування мовленнєвих навичок у дітей з розумовою відсталістю [13].

Розвиток інтелекту дитини здійснює вплив на формування мовлення в різних аспектах. Підтвердженням цього є аналіз мовленнєвої діяльності та процесу продукування мовлення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, а саме розумовою відсталістю [6, с. 27].

Експериментальні дослідження мовлення РВД (Р.І. Лалаєва, Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко та ін.) на основі психолінгвістичного підходу засвідчили, що порушення інтелекту впливає на мовленнєвий розвиток дітей у різних аспектах.

По-перше, на організацію смислових операцій продукування мовленнєвих висловлювань, особливо зв'язних. Мовленнєві висловлювання РВД характеризуються порушеннями послідовності, логіки викладу, відсутністю складних змістовних відносин, наявністю великої кількості смислових прогалин.

По-друге, порушення інтелекту впливає на рівень мовної семантики: її вживання відповідає рівню інтелектуального розвитку

дитини. У зв'язку з цим РВД притаманні труднощі оволодіння лексичним, граматичним значенням слів. РВ учні важко диференціюють слова, подібні за семантикою, граматичні значення роду, відмінку, часу, особи. Особливо яскраво це проявляється під час словотворення.

По-третє, порушення інтелекту впливають на можливість засвоєння формально-мовних засобів. Чим складніше мовне оформлення того чи іншого значення, тим важче воно засвоюється РВД. Так, велику важкість для РВД представляють граматичні конструкції на рівні речень.

Четверте, недорозвинення аналітико-синтетичної діяльності відбивається на якості, правильності та обсязі обробки мовленнєвої інформації. Мовлення сприймається та відтворюється у стислі терміни. Засвоєння мовлення дитиною відбувається з урахуванням можливостей обробки інформації, що відбивається на рівні мовленнєвого розвитку.

Окрім цього, РВД не володіє стратегією швидкого декодування та дешифровки мовленнєвого повідомлення, що порушує розвиток імпресивного мовлення дитини та негативно впливає на формування експресивного мовлення [7].

Вивчення специфіки порушень мовленнєвого розвитку засвідчило, що у багатьох дітей у більшості випадків зустрічаються порушення образного мислення, здатності вирішувати неструктуровані проблемні завдання. Але достеменних кореляційних зв'язків між різними немовленнєвими когнітивними функціями та станом мовлення знайдено не було. З іншого боку, відомо, що при розумовій відсталості недорозвинення мовлення зустрічається набагато частіше (приблизно вдвічі), ніж у дітей з нормальним інтелектуальним розвитком (Д.М. Ісаєв, В.О. Ковшиков, Р.І. Лалаєва). Але є випадки, коли мовлення та мовні здібності розвиваються задовільно навіть у дітей з тяжкими формами розумової відсталості (О.М. Корнєв).

Ураховуючи складність порушень мовленнєвого розвитку, обумовленого розумовою відсталістю, нагальним постає питання експериментального етапу дослідження, що вимагає міждисциплінарного комплексного підходу щодо вивчення особливостей мовленнєвого розвитку РВД, що в свою чергу передбачатиме вивчення усього спектру патологічних проявів, які супроводжують розвиток такої дитини та характеризують її особистість (включаючи соматоневрологічні, логопедичні, психологічні характеристики).

Висновки. Підсумовуючи вище викладене можна зробити висновок, що на початкових етапах розвитку дитини має місце автономність мовленнєвого та інтелектуального розвитку. Далі одним з регуляторів темпу та послідовності мовленнєвого розвитку є формування пізнавальних процесів. На думку науковців, семантика є первинним, провідним аспектом подальшого оволодіння мовленням як при нормальному, так і при порушеному пізнавальному розвитку.

Оволодіння закономірностями мови вимагає достатньо високого рівня сформованості процесів аналізу, синтезу, узагальнення, диференціації, що при розумовій відсталості набуває ознаки порушеного, недостатнього рівня розвитку.

Другим аспектом проблеми взаємодії інтелекту та мовленнєвої діяльності є вплив порушень мовлення на формування пізнавальної діяльності, особливо мислення, іншими словами – вплив мовленнєвого порушення на формування інтелектуальної сфери.

Таким чином, когнітивний підхід під час вивчення та корекції порушень мовлення є перспективним, оскільки дозволяє одночасно впливати і на формування мовлення, і на розвиток когнітивних процесів, а також на становлення операційних механізмів, покладених в основу як мовних, так і немовних компонентів мовленнєвої діяльності.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в розробці та проведенні експериментальної частини, мета якої – визначити зв'язок між ступенями розумової відсталості, супутніми порушеннями розвитку, які її супроводжують (ускладнюють) та рівнем мовленнєвого розвитку за усіма складовими компонентами мовленнєвої діяльності.

Список використаних джерел

1. **Аналіз** стану роботи з мовленнєвого виховання дошкільників. Інтерактивні технології розвитку мовлення – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://33school.org.ua/nvddnz/352-2014-01-15-07-28-25> (Назва з екрану); 2. **Боряк О.В.** До питання логопедичної роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку / О. В. Боряк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наукових праць. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 27. – С. 31-37; 3. **Брунер Д.** Онтогенез речевих актів / Д. Брунер // Психолінгвістика. – М., 1984. – С. 22; 4. **Виготський Л.С.** Мышление и речь : Психологические исследования / Л. С. Выготский. – М.: Лабиринт, 1996. – 327 с.; 5. **Герасимов Г.И.** К становлению «когнитивной грамматики» / Г. И. Герасимов / Современные зарубежные грамматические теории. – М., 1985. – С. 213; 6. **Лалаева Р.И.** Нарушения устной речи и система их коррекции у умственно отсталых школьников / Р. И. Лалаева. – Л., 1988. – 224 с.; 7. **Лалаева Р.И.** Реализация онтогенетического подхода при определении взаимосвязи интеллекта и языковой способности в речевом развитии детей при нормальном и нарушенном онтогенезе / Р. И. Лалаева // Вестник Ленинградского государственного университета имени А. С. Пушкина – 2013. – № 1. – Том 3. Педагогика – С. 61-69; 8. **Літвінова О.В.** Мовленнєва діяльність – психолінгвістична проблема / О.В. Літвінова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова,

2013. – № 23. – С. 343; **9. Марков В.Т.** Когнитивный план речемышлительной деятельности (речевой коммуникации) / В. Т. Марков // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: МАКС-Пресс, 2000. – Вып. 14. – 120 с.; **10. Пиаже Ж.** Речь и мышление ребенка / Ж. Пиаже. – М., 1994. – 33 с.; **11. Слобин Д.** Когнитивные предпосылки развития грамматики // Психоллингвистика. – М., 1984. – С. 143-207; **12. Тищенко В.В.** Формування інтелектуального компоненту мовленнєвої діяльності у розумово відсталих дошкільників: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Владислав Володимирович Тищенко. – К., 1999. – 225 с.; **13. Тищенко В.В.** Особливості засвоєння мови дошкільниками з нормальним та порушеним розумовим розвитком / В. В. Тищенко // Бондар В. І., Данілавичюте Е.А., Засенко В.В., Соботович Є.Ф. Теорія та практика сучасної логопедії. Збірники наукових праць. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studmed.ru/docs/document4546?view=4&page=3>. (Назва з екрану)

References

1. Analiz stanu roboty z movlennjegovogo vyhovannja doshkil'nykiv. Interaktyvni tehnologii' rozvytku movlennja – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://33school.org.ua/nvddnz/352-2014-01-15-07-28-25> (Nazva z ekranu); **2. Borjak O.V.** Do pytannja logopedychnoi' roboty z dit'my z porushennjamy intelektual'nogo rozvytku / O. V. Borjak // Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serija 19 Korekcijsna pedagogika ta special'na psihologija: zb. naukovyh prac'. – Kyi'v : NPU imeni M. P. Dragomanova, 2014. – № 27. – С. 31-37; **3. Bruner D.** Ontogenez rechevnyh aktov / D. Bruner // Psyholingvistyka. – М., 1984. – S. 22; **4. Vygotskyj L.S.** Мышление у детей : Психологические исследования / L. S. Vygotskyj. – М.: Лабиринт, 1996. – 327 с.; **5. Gerasymov G.Y.** К становлению «когнитивной грамматики» / G. Y. Gerasymov / Sovremennye zarubezhnye grammatycheskiye teoryy. – М., 1985. – S. 213; **6. Lalaeva R.Y.** Narushenija ustnoj rechy u sistema yh korrekcyu u umstvenno otstal'nyh shkol'nykov / R. Y. Lalaeva. – L., 1988. – 224 s.; **7. Lalaeva R.Y.** Realizacija ontogenetycheskogo podhoda pry opredelenyju vzajmosvjazy yntellekta u jazykovej sposobnosti v rechevom razvytyju detej pry normal'nom u narushennom ontogeneze / R. Y. Lalaeva // Vestnyk Leningradskogo gosudarstvennogo unyversyteta ymeny A. S. Pushkina – 2013. – № 1. – Tom 3. Pedagogika – S. 61-69; **8. Litvinova O.V.** Movlennjeva dijalt'nist' – psiholingvistychna problema / O.V. Litvinova // Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serija 19. Korekcijsna pedagogika ta special'na psihologija. Zb. naukovyh prac'. – K. : NPU imeni M. P. Dragomanova, 2013. – № 23. – S. 343; **9. Markov V.T.** Kognitivnyj plan rechemyslitel'noj dejatel'nosti (rechevoj kommunikacii) / V. T. Markov // Jazyk, soznanie, kommunikacija: Sb. statej / Otv. red. V. V. Krasnyh,

A. I. Izotov. – M.: MAKS-Press, 2000. – Vyp. 14. – 120 s.; **10. Piazhe Zh.** Rech' i myshlenie rebenka / Zh. Piazhe. – M., 1994. – 33 s.; **11. Slobin D.** Kognitivnye predposylki razvitija grammatiki // Psiholingvistika. – M., 1984. – S. 143-207; **12. Tyshhenko V.V.** Formuvannja intelektual'nogo komponentu movlennjevoi' dijal'nosti u rozumovo vidstalyh doshkil'nykiv: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.03 / Vladyslav Volodymyrovych Tyshhenko. – K., 1999. – 225 s.; **13. Tyshhenko V.V.** Osoblyvosti zasvojennja movy doshkil'nykamy z normal'nym ta porushenym rozumovym rozvytkom / V. V. Tyshhenko // Bondar V. I., Danilavichjutje E.A., Zasenko V.V., Sobotovych Je.F. Teorija ta praktyka suchasnoi' logopedii'. Zbirnyky naukovykh prac'. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.studmed.ru/docs/document4546?view=4&page=3>. – (Nazva z ekranu).

Received 12.02.2016

Reviewed 14.03.2016

Accepted 27.03.2016